

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Matilda Schellenberg

Vem får ansvaret? – En analys av principen om aktieägares frihet från personligt ansvar

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Niklas Selberg

Termin: HT 2018

Innehållsförteckning

<i>Summary</i>	1
<i>Sammanfattning</i>	3
<i>Förkortningar</i>	5
1. Inledning	6
1.1. Bakgrund:	6
1.2. Syfte och problemställning:.....	6
1.3. Metod och perspektiv:.....	7
1.4. Material:.....	8
1.5. Forskningsläge:	9
1.6. Disposition:.....	9
1.7. Avgränsningar:	9
2. Regleringen av aktiebolag:	11
2.1. Principen om aktieägares frihet från personligt ansvar:	11
2.2. Koncern:.....	12
3. Ansvarsbegrepp	15
3.1. Konkurrensrätt och den ekonomiska enhetens princip:	15
3.2. Miljörätt och verksamhetsutövarbegreppet:	18
3.3. Arbetsrätt och begreppet kontrollerande företag:	22
4. Analys:	26
<i>Käll- och litteraturförteckning:</i>	32
<i>Rättsfallsförteckning:</i>	33

Summary

This essay examines two opposing interests: the need of well-functioning rules of liability and the limited liability for shareholders in companies. The purpose of this essay is to portray the principle of shareholders' limited liability in a broad perspective. The essay widens the scope by examining three concepts that declares that parent companies can be responsible for what is generally the subsidiary company's responsibility. The purpose of the essay is achieved by answering if the concepts economic unit in competition law, operator in environmental law and controlling undertaking in the legislation of European Works Councils is piercing the corporate veil. Piercing the corporate veil is an exception to the principle in chapter 1, § 3 in the Swedish Companies' Act. The article states that shareholders enjoy freedom from personal responsibility for the company's obligations. Furthermore, the essay answers what differences exists between the concepts and what purposes the concepts have. The chosen perspective is the influence of European Union and an internal comparison within the judicial system.

In summary the concepts have in common that the parent company is included in the responsible group when a decisive influence over the subsidiary company or the subsidiary company's business can be determined. With regards of competition law and environmental law the widening of the concepts has been made through custom of court, whereas in the legislation of European Works Councils a legal definition has been made of the concept controlling undertaking. The content of the responsibility for the controlling undertaking has also been determined through legislation.

The essay illustrates a field where limited companies do not work as intended. With the interpretation of the concepts the courts avoid the question of piercing the corporate veil by obliging the parent company directly. However, the application of the concepts construes an exception from the general view of responsibility in the respective field. Nevertheless,

the interpretation of the concepts cannot be called piercing the corporate veil. The European Union has not been successful with regulating corporate groups in the area of company law. Through the examined concepts the EU has been able to do small changes, without having to change company law in its foundation. By examining these three concepts it is shown that the limited responsibility is not as unwavering in relation to corporate groups.

Sammanfattning

Framställningen undersöker två motstående intressen, behovet av välfungerande ansvarsregler för företag och det begränsade ansvaret för aktieägare i aktiebolag. Syftet med framställningen är att framställa principen om aktieägares frihet från personligt ansvar i ett brett perspektiv. Perspektivet breddas genom att undersöka tre begrepp som innebär att moderbolag kan åläggas ansvar för vad som generellt är dotterbolagets ansvar. Syftet med framställningen nås genom att besvara om begreppen ekonomisk enhet i konkurrensrätten, verksamhetsutövare i miljörätten och kontrollerande företag i lagen om företagsråd är ansvarsgenombrott. Ett ansvarsgenombrott är ett undantag från principen i 1 kap 3 § aktiebolagslagen. Paragrafen föreskriver att aktieägare har frihet från personligt ansvar för bolagets förpliktelser. Framställningen besvarar även vilka skillnader som finns mellan begreppen och vilka syften som ligger till grund för den vida tolkningen av begreppen. De valda perspektiven är att undersöka EU-rättens inverkan och en intern komparation.

Sammanfattningsvis har begreppen gemensamt att moderbolag inkluderas i kretsen ansvariga när ett bestämmande inflytande kan konstateras i förhållande till dess dotterbolag eller dotterbolagets verksamhet. Inom konkurrensrätten och miljörätten har utvidgningen av ansvariga skett genom praxis, medan i EWC-lagstiftningen har det skett en legaldefinition av begreppet. Vilket ansvar som det kontrollerade företaget är skyldigt att iaktta har också definierats i lagstiftningen.

Framställningen belyser ett område där aktiebolagsformen inte fungerar som det är avsett. Genom tolkningen av begreppen undviker domstolarna att avgöra om det är ett undantag från principen i 1 kap 3 § ABL då förpliktelsen direkt läggs på moderbolaget. Samtidigt är tillämpningen av begreppen ett undantag från den generella synen inom respektive område. Tolkningen av begreppen kan dock inte kallas ett ansvarsgenombrott. EU har inte varit framgångsrik med att reglera koncerner på bolagsrättens område. Genom begreppen har EU kunnat göra små förändringar, utan att

behöva ändra bolagsrätten i grunden. Vidare visas genom undersökningen av de tre begreppen att det begränsade ansvaret i aktiebolag inte är lika orubblig i förhållande till koncerner.

Förkortningar

ABL	Aktiebolagslagen
EWC	European works council. Svensk översättning - Europeiska företagsråd.
LEF	Lag om europeiska företagsråd
MB	Miljöbalken
MBL	Medbestämmandelagen
MD	Marknadsdomstolen (numera ersatt med Patent- och Marknadsdomstolen och Patent- och Marknadsöverdomstolen)
MÖD	Mark- och miljööverdomstolen

1. Inledning

1.1. Bakgrund:

En grundläggande tanke bakom aktiebolag är att det råder ett begränsat ansvar för aktieägarna. Det är ett viktigt element i vårt ekonomiska system att aktieägare inte riskerar att förlora mer pengar än vad de har tillskjutit bolaget. Samtidigt är det vanligt förekommande att det begränsade ansvaret används på ett skadligt eller illojalt vis. Ramar för ett företags verksamhet sätts upp genom olika skyddsregler, syftade till att skydda samhällsviktiga intressen. Skyddsreglerna kräver ett effektivt ansvarssystem.

Konkurrensrätten syftar till att skydda konkurrensen och marknadsekonomin. Miljörätten syftar till att skydda miljön och främja en hållbar utveckling. Den kollektiva arbetsrätten syftar till att skapa en kommunikation mellan arbetsmarknadens parter och möjliggöra ett inflytande på verksamheten för arbetstagarna. Den här uppsatsen kommer att diskutera två motstående intressen inom näringslivet, ett behov av välfungerande ansvarsregler och det begränsade ansvaret inom aktiebolagsrätten.

1.2. Syfte och problemställning:

Syftet med framställningen är att belysa principen om aktieägares frihet från personligt ansvar i ett brett perspektiv. Det sker genom att undersöka begreppen ekonomisk enhet, verksamhetsutövare och kontrollerande företag i konkurrensrätten, miljörätten respektive arbetsrätten. För att uppfylla syftet används följande frågeställningar:

- Hur förhåller sig principen om aktieägares frihet från personligt ansvar till begreppen ekonomisk enhet i konkurrensrätten, verksamhetsutövare i miljörätten och kontrollerande företag i arbetsrätten?
  - Utgör begreppen ansvarsgenombrott?
  - Vilka likheter och skillnader finns mellan begreppen?
- Vad är syftet bakom ekonomisk enhet, verksamhetsutövare och kontrollerande företag?

1.3. Metod och perspektiv:

För att undersöka hur principen om aktieägares frihet från personligt ansvar förhåller sig till begreppen ekonomisk enhet, verksamhetsutövare och kontrollerande företag används en rättsdogmatisk metod. Den rättsdogmatiska metoden syftar till att avgöra vad som är gällande rätt genom att analysera de allmänt erkända rättskällorna. I svensk rätt är rättskällorna lagstiftning, rättspraxis, lagförarbeten och juridisk doktrin.¹ Eftersom de aktuella områdena i framställningen innehåller en reglering på EU-rättslig nivå undersöks även EU-rättsliga källor.

Den rättsdogmatiska metoden syftar till att tolka rättskällorna och därmed analysera rättens innehåll. Vissa påpekar att begreppet rättsanalytisk forskning är mer passande än begreppet rättsdogmatism. Argumentationen är en central del i metoden. Rättskällevärdet å sin sida syftar till att ställa upp ramar för vad som är en tillåten argumentation.² En övervägande del av uppsatsen utreder det gällande rättsläget genom att ge en innebörd till principer och begrepp. Det sker främst genom att undersöka lagstiftarens intentioner i förarbete och domstolars tolkning i praxis. Uppsatsen syftar även till att analysera rättsläget och undersöka förhållandet mellan de olika begreppen och principerna.

Eftersom framställningen fokuserar på principer och begrepp finns en fara med att använda den rättsdogmatiska metoden. Kleineman förklarar att det finns en tendens inom rättsdogmatisk forskning att försöka svara på problem med begrepp genom en form av cirkelargument, så kallad begreppsjurisprudens.³ Exempelvis kan svaret på om något bryter mot principen om aktieägares frihet från personligt ansvar vara att det är ett ansvarsgenombrott, utan att förklara vilka kriterier som har relevans för bedömningen. Genom att djupare undersöka begreppens innebörd och hur de förhåller sig till varandra ges en förståelse för när bestämmelserna tillämpas. En del av frågeställningen är att diskutera bestämmelsernas syfte

---

¹ Se Nääv, Maria & Zamboni, Mauro s. 21–24.

² Jfr Sandgren, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*

³ Se Nääv, Zamboni, s. 43–44.

och hur syftet påverkar tillämpningen. Därmed ses bortom begreppsdefinitionen och bestämmelserna ges ett sammanhang.

För att förstå lagstiftarens avsikt och reglernas uppkomst läggs ett EU-rättsligt perspektiv till framställningen. Det sker med anledning av EU-rättens påverkan på områdena, samt det faktum att det finns olika åsikter om bolag och koncerner inom EU-länderna.⁴ På grund av att framställningen undersöker flera rättsområden är perspektivet till viss del områdesöverskridande inom juridiken. Det sker en intern komparation där olika rättsområdens lösning på liknande problem jämförs och interna motsägelser i rättssystemet utreds.

1.4. Material:

Som tidigare nämnts används de allmänt erkända rättskällorna i den rättsdogmatiska metoden. En stor del av materialet i uppsatsen utgörs av förarbeten och prejudikat. På grund av framställningens inriktning på syftet bakom lagstiftningen är det av betydelse att se till äldre förarbeten och när reglerna har introducerats i lagstiftningen. Då de aktuella områdena bygger helt eller delvis på EU-rätt är det av intresse att se till EU-rättslig praxis. Vilken grad av bundenhet till EU-rätten som föreligger på respektive område kommer att behandlas under respektive del.

Litteraturen har främst använts för att skapa en förståelse för de grundläggande tankarna bakom områdena för läsaren. Verken som ger en bakgrundsinformation är välkända och används i undervisningen på Juridiska Fakulteten i Lund, exempelvis Gabriel Michaneks och Charlotta Zetterbergs ”Den svenska miljörätten”. På aktiebolagsrättens område har litteratur som innehåller mer djupgående information använts, exempelvis Rolf Dotevalls ”Aktiebolagsrätt – fördjupning och komparativ belysning” och Krister Mobergs, ”Moderbolags ansvar för dotterbolag.” Artiklarna och de elektroniska källorna har tillfört en form av argumentation på områdena. De klargör även hur olika forskare har sett på rättsfall och utvecklingar i rättsläget. De valda källorna är skrivna av personer som är allmänt erkända

---

⁴ Se avsnitt 2.2.

inom sina respektive rättsområden och en viss tyngd får anses ligga i deras ord.

1.5. Forskningsläge:

Det finns ett stort antal arbeten och diskussioner om ansvarsgenombrott och de rättsfall som har infört undantag till principen om aktieägares frihet från personligt ansvar. Därför undersöker framställningen inte de icke lagreglerade rättsnormerna om ansvarsgenombrott. Istället kommer uppsatsen diskutera olika infallsvinklar på huvudregeln utifrån andra rättsområden än associations- och obligationsrätten. Jag önskar att tillföra ett bredare perspektiv till diskussionen.

1.6. Disposition:

Den här framställningen kommer beskriva principen om aktieägares frihet från personligt ansvar. För att belysa principen i ett brett perspektiv kommer begreppet koncerner behandlas. För att redogöra för moderbolags ansvar för dotterbolag beskrivs begreppen ekonomisk enhet, verksamhetsutövare och kontrollerande företag i konkurrensrätten respektive miljörätten och arbetsrätten. Framställningen kommer fokusera på att beskriva det gällande rättsläget, i vilket sammanhang som begreppen blir aktuella, hur reglerna uppkom, vilka avvägningar som gjorts vid lagstiftningsarbetet och hur de praktiskt har tillämpats i rättsfall. I analysen av arbetet kommer frågeställningarna att besvaras. Analysen belyser frågeställningarna i ett EU-rättsligt perspektiv och genom en intern komparation. Avslutningsvis kommer de viktigaste slutsatserna att presenteras.

1.7. Avgränsningar:

Som tidigare nämnts kommer framställningen undersöka begreppen ekonomisk enhet, verksamhetsutövare och kontrollerande företag. Uppsatsen kommer inte utförligt beskriva de materiella reglerna i vilket sammanhang som begreppen uppkommer eller de konsekvenser som följer av reglernas tillämpning. En ytterligare avgränsning är att principerna främst kommer att diskuteras utifrån koncernförhållanden och således inte ifråga om fysiska personers ansvar som aktieägare.

Inom uppsatsens område finns det flera intressanta områdena att undersöka vidare. De områden som framställningen fokuserar på är regler som innebär att moderbolag genom en begreppstolkning anses ansvariga för dotterbolag. Det finns andra bestämmelser som skyddar borgenärer genom att ålägga ansvar för t.ex. värdeöverföringar mellan aktieägare och bolag.⁵ Sådana regler faller utanför uppsatsens undersökning.

---

⁵ Se exempelvis reglerna om olovlig värdeöverföring i 17 kap aktiebolagslagen eller återvinningsreglerna i 4 kap konkurslagen.

2. Regleringen av aktiebolag:

2.1. Principen om aktieägares frihet från personligt ansvar:

Ett aktiebolag är en juridisk person som har rättskapacitet. Den kan ha rättigheter, skyldigheter och svara inför domstol.⁶ Aktiebolagsrättsligt är den juridiska personen självständig och kan som huvudregel inte likställas med dess ägare. Ett av aktiebolagets främsta kännetecken är att aktieägare inte har något personligt betalningsansvar för bolagets förpliktelser.⁷ Principen stadgas i 1 kap 3 § Aktiebolagslagen (2005:551), ABL. Det är möjligt att inrätta undantag från huvudregeln för att skydda bolagets olika intressenter (till exempel borgenärer) från illojala användningar av aktiebolagsformen. I propositionen till aktiebolagslagen markerades att regeln om aktieägares frihet från personligt ansvar är viktig ur ett samhällligt perspektiv. Undantag från huvudregeln får endast göras i särskilda fall.⁸ Det bör tydliggöras att ansvarsgenombrott behandlar när aktieägare åläggs ansvar för bolagets betalningsförpliktelser. Det reglerar således inte situationer då aktieägaren själv har skyldigheter som bolagsfunktionär.⁹

Det begränsade ansvaret i aktiebolag har fördelar och nackdelar. Det begränsade ansvaret är framför allt fördelaktigt på grund av att det innebär en riskminimering för aktieägare. Det är även viktigt för att möjliggöra en storskaleverksamhet, aktiespridning och en investeringsvilja.¹⁰ Det begränsade ansvaret kan vara ofördelaktigt för borgenärer, särskilt de med utomobligatoriska fordringar som inte kan uppskatta bolagets betalningsförmåga innan skulden uppkommer.¹¹ Det begränsade ansvaret kan leda till ett onödigt risktagande. Ett av aktiebolagslagens centrala syften är att balansera aktieägarnas och borgenärernas intressen i bolaget.¹² Det har

---

⁶ Se Moberg, Krister, s. 25–27.

⁷ Se Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag, kommentar till 1 kap. 3 §.

⁸ Se Prop. 2004/05:85 s. 207.

⁹ Se SOU 2001:1 s. 280. Jfr skadeståndsskyldigheten för aktieägare i 29 kap 3 § ABL.

¹⁰ Moberg, s. 32–36.

¹¹ Jfr begreppet ofrivilliga borgenärer i Moberg, s. 34–35; Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag, kommentar till 1 kap. 3. Avsnitt 3.2.3.8.

¹² Moberg, s. 32–36.

diskuterats om fördelarna med begränsat ansvar är lika betydelsefulla i koncernförhållanden. Den främsta fördelen med begränsat ansvar i koncerner är att det möjliggör en riskfylld verksamhet.¹³

Undantag från principen om aktieägares frihet från personligt ansvar benämns ansvarsgenombrott.¹⁴ Det finns lagstadgade undantag i aktiebolagslagen, exempelvis 25 kap 19 § om personligt ansvar för aktieägare vid fortsatt drift efter likvidationsskyldighet inträtt. Det finns inte någon lagstiftning som föreskriver en generell regel om ansvarsgenombrott. Det har däremot skett att domstolar i enskilda fall har dömt aktieägare för ansvarsgenombrott, då det ansetts finnas särskilda omständigheter.¹⁵ I de fallen har domstolen bedömt att aktiebolagsformen har missbrukats på ett sätt som inte kan tillåtas.¹⁶

Fallen kan främst analyseras utifrån förmögenhetsrättsliga aspekter.¹⁷ Det har i doktrin och förarbete diskuterats hur rättsfallen ska tolkas och om några rekvisit för ansvarsgenombrott som ska eller bör vara uppfyllda kan utläsas.¹⁸ I NJA 2014 s. 877 fastslog Högsta domstolen att det inte finns någon oskriven regel om ansvarsgenombrott. En aktieägare kan komma att ansvara för en bolagsförpliktelse i de fall då borgenären har ett särskilt skyddsbehov och en helhetsbedömning av omständigheterna och den allmänna civilrättsliga normen som ligger till grund för ansvaret talar för det.¹⁹

2.2. Koncern:

Huvudregeln föreskriver att aktiebolag är självständiga från dess ägare. I koncerner, en större kommersiell och organisatorisk enhet än enskilda bolag, stämmer huvudregeln sällan.²⁰ I koncerner är det vanligt

---

¹³ Moberg, s. 40–42.

¹⁴ Se Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag, kommentar till 1 kap. 3 §.

¹⁵ Se exempelvis NJA 1947 s. 647 och NJA 2014 s. 877.

¹⁶ Se Dotevall, s. 105–106.

¹⁷ Se NJA 2014 s. 877 p. 9; Jfr Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag, kommentar till 1 kap. 3 §.

¹⁸ Se Svensson, Johan (nu Adestam), Juridisk Publikation 2/10, s. 235–269; se Dotevall s. 113; SOU 2001:1 s. 279–289.

¹⁹ Se Adestam, Johan, Ny Juridik 2:15 s. 7.

²⁰ Se Dotevall, s. 116.

förekommande att dotterbolagen är ekonomiskt osjälvständiga i förhållande till sina moderbolag. Koncernen fungerar som en ekonomisk enhet.²¹ De avvägningar som har gjorts i lagstiftningsarbetet kring aktiebolagslagen utgår från att aktiebolag är självständiga. När ett dotterbolag är osjälvständigt sätts avvägningen ur spel.²² 1 kap 11 § ABL föreskriver vad som utgör en koncern i aktiebolagslagens mening. Som huvudregel föreligger en koncern när ett aktiebolag äger mer än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar i ett annat bolag, eller aktiebolaget enligt paragrafens föreskrivna sätt har bestämmande inflytande över det andra bolaget.²³

Koncerner kan behandlas enligt två förhållningssätt. Antingen ses det enskilda bolaget som en separat juridisk enhet (entity-teorin), eller kan en verksamhet bestå av flera bolag (enterprise-teorin). Entity-teorin anknyter till den allmänna synen på aktiebolag medan enterprise-teorin anpassar bedömningen till ekonomiska förhållanden i koncerner. I Sverige bygger bolagsrätten på entity-teorin. Även amerikansk och engelsk aktiebolagsrätt är utformade efter entity-teorin. I Tyskland är däremot den dominerande uppfattningen enterprise-teorin då det finns materiella regler för koncerner. I USA och Sverige har rättsläget börjat anpassa sig till ekonomiska förhållanden genom lagstiftning och rättspraxis angående koncerner i särskilda fall.²⁴ Det bör beaktas att det inom svensk rätt finns ett väl utvecklat borgenärsskydd genom andra sorters regler än hur koncerner behandlas.²⁵

På EU-nivå har ett flertal direktiv samt ett par förordningar genomförts på bolagsrättens område. Syftet med regleringen att minska skillnaderna mellan medlemsländernas bolagsrätt. Det sjunde bolagsdirektivet och det nionde direktivförslaget upprättades för att reglera koncerner. Det sjunde

---

²¹ Se Moberg, s. 55–56.

²² Se Moberg, s. 149.

²³ Prop. 1995/96:10 Del II s. 105–106.

²⁴ Se Dotevall, s. 117–119.

²⁵ Se exempelvis bestämmelser i ABL om skydd för det bundna aktiekapitalet; Dotevall, s. 418.

bolagsdirektivet behandlar koncernredovisning.²⁶ Tidigare nämnda bestämmelse 1 kap 11 § ABL tillkom för att implementera det sjunde bolagsdirektivet i svensk rätt. Koncernbegreppet har störst betydelse inom redovisningsrätten.²⁷

Det nionde direktivförslaget på bolagsrättens område innehåller regler om dels moderbolags möjlighet att styra dotterbolag, dels vilket ansvar moderbolag har för ett dotterbolags skulder. Direktivförslaget är till stor del inspirerat av tysk koncernrätt. Direktivförslaget syftar till att reglera koncernbolags inre förhållande och därmed ta ett första steg till att skapa rättsliga enheter av koncerner.²⁸ Förslaget från 1975 har mötts av stor kritik, särskilt från Storbritannien. Det har anförts från flera håll att det är osannolikt att förslaget kommer genomföras.²⁹ Möjligtvis kan motståndet mot direktivet minska med Brexit, men det återstår att se om det innebär att förslaget genomförs. Inom EU är det främst Tyskland och Portugal som har en materiell koncernrätt.³⁰

---

²⁶ Direktiv 1983/349/EEG från den 13 juni 1983. Direktivet har nu ersatts med direktiv 2013/34/EU från den 26 juni 2013)

²⁷ Se prop. 1995/96:10 Del II s. 108–111.

²⁸ Se Moberg, s. 137.

²⁹ Se Dotevall, s. 50; Moberg, s. 137, 141–142.

³⁰ Se Dotevall, s. 49–50.

3. Ansvarsbegrepp

3.1. Konkurrensrätt och den ekonomiska enhetens princip:

Konkurrensrättens syfte är i första hand att hindra företag från att begränsa konkurrensen och skydda den fria marknaden och dess viktiga funktion i samhället.³¹ 1 kap 5 § Konkurrenslagen (2008:579) föreskriver att ett företag är en fysisk eller juridisk person som driver en ekonomisk eller kommersiell verksamhet. Begreppet företag återkommer i flera bestämmelser, exempelvis i förbudsbestämmelserna i 2 kap, 1 och 7 §§. Begreppet har därmed betydelse för vad som utgör ett konkurrensbegränsande samarbete och ett missbruk av en dominerande ställning.

Begreppet företag ska ha samma innebörd som motsvarande begrepp i EU-rätten på konkurrensrättens område.³² Begreppet företag är mer fokuserat på ekonomiska kopplingar mellan bolag än indelningen i juridiska personer.³³ Begreppet företag innefattar den ekonomiska enhetens princip. Principen innebär att flera separata juridiska eller fysiska personer kan ses som ett gemensamt företag inom konkurrensrätten. Principen har i första hand betydelse för förhållandet inom koncerner. Enligt propositionen till konkurrenslagen ska principens tillämplighet avgöras av rättstillämpningen.³⁴

EU-domstolens har i sin praxis tydliggjort att den ekonomiska enheten ansvarar för överträdelse av konkurrensreglerna.³⁵ Avgiften eller boten för överträdelsen måste däremot tillskrivas en eller flera juridiska personer, det går inte att ålägga den ekonomiska enheten böter.³⁶ Det finns tre möjligheter för vem som ansvarar för dotterbolagets agerande: moderbolaget, dotterbolaget eller moderbolaget och dotterbolaget solidariskt.³⁷ EU-

---

³¹ Se Bernitz, Ulf, s. 73–77.

³² Se prop. 1992/93:56 s. 66 & s. 72.

³³ Se Carlsson och Bergman, Konkurrenslagen, kommentar till 1 kap 5 §.

³⁴ Prop. 1992/93:56 s. 72.

³⁵ Se C-516/15 p. 49.

³⁶ Se C-97/08 p. 55–57.

³⁷ Se Prop. 2004/05:117 s. 62.

domstolen klargjorde i C-351/15 att moderbolaget kan hållas individuellt ansvarigt för dotterbolagets agerande endast i den utsträckning dotterbolaget kunde fått ansvara om talan riktats mot dotterbolaget.³⁸ EU-domstolens praxis föreskriver att moderbolag ansvarar för sitt dotterbolags agerande när dotterbolaget inte agerar självständigt. Bedömningen görs utifrån rekvisitet avgörande inflytande. Den engelska översättningen i EU-domstolens praxis är ”decisive influence”. Om ett avgörande inflytande kan fastställas kan moderbolaget hållas ansvarigt utan att moderbolaget själv behöver ha agerat. Bedömningen av ett avgörande inflytande ser till ekonomiska, organisatoriska och juridiska band mellan bolag.³⁹

Det måste finnas kontroll mellan bolagen för att avgörande inflytande ska konstateras, en minoritetsaktieägare utan kontroll kan således inte ha ett avgörande inflytande.⁴⁰ För helägda eller nästan helägda dotterbolag råder en presumtion för ekonomisk enhet. Presumtionen kan brytas om koncernbolagen kan lägga fram bevisning för att dotterbolaget agerar självständigt på operativa och ekonomiska planet.⁴¹ Om ett bolag är kontrollerat av två självständiga företag ingår inte de tre bolagen i en ekonomisk enhet.⁴² Däremot kan det gemensamma bolaget ingå i en ekonomisk enhet med respektive moderbolag, om ett bestämmande inflytande kan konstateras. I rättsfallet C-623/15 innebar en sådan konstruktion att två självständiga moderbolag med ett lika stort ägande (50%) kunde hållas solidariskt ansvariga för det gemensamma bolagets överträdelse.⁴³

I rättsfallet MD 2001:30 prövades vilket ansvar moderbolag har för sina dotterbolags missbruk av dominerande ställning. Telia Handel AB var ett helägt dotterbolag till Telia AB. Telia Handel hade försökt förmå sina återförsäljare att avsluta sina partneravtal med konkurrenter till Telia genom olika påtryckande medel. Återförsäljarna var tydligt beroende av

---

³⁸ Se C-351/15, p. 44.

³⁹ Jfr C-516/15, p. 46–62.

⁴⁰ Se Carlsson och Bergman, Konkurrenslagen, kommentar till 1 kap 5 §.

⁴¹ Se C-508/11, p. 61–68.

⁴² Jfr C-227/14, p. 46.

⁴³ Se C-623/15, p. 48–49.

Teliakoncernen då koncernen dominerade den aktuella marknaden. Telia AB argumenterade för att Telia Handel skulle förpliktigas att betala konkurrensskadeavgiften då Telia Handel hade begått handlingen. Telia AB påtalade även att ansvarsgenombrott endast kan bli aktuellt i undantagsfall. Telia AB påstod att förutsättningarna för ansvarsgenombrott som vid den tidpunkten angetts i praxis inte var uppfyllda. Telia AB invände att de inte hade haft information om de konkurrensbegränsande handlingarna innan Konkurrensverket inledde undersökningen. Handlingarna hade också begåtts i strid mot tidigare lämnade instruktioner.

Marknadsdomstolen diskuterade inte ansvarsgenombrott. Vad som utreddes var om Teliakoncernen var en ekonomisk enhet. Marknadsdomstolen framhöll att Teliakoncernen var starkt integrerad mellan de olika bolagen. Telia Handels agerande hade syftat till att stärka koncernens ställning, inte bara dess egna ställning. Verksamheten i Telia Handel förutsatte tillgång till de andra bolagen i koncernens tjänster. Instruktionerna och att Telia AB vidtog åtgärder mot Telia Handel efter agerandets hade uppdragats talade för att bolagen skulle ses som en ekonomisk enhet, då det visade på Telia ABs kontroll över Telia Handel. Telia AB fick svara för överträdelsen som Telia Handel begått och konkurrensskadeavgiften i dess helhet.⁴⁴ Det finns ett flertal rättsfall från EU-domstolen där moderbolaget har fått ansvara för dotterbolagets överträdelse, därtill blivit ansvariga för att betala böter för överträdelsen.⁴⁵

Syftet bakom den ekonomiska enhetens princip förklaras i propositionen till den äldre versionen av konkurrenslagen.⁴⁶ Koncerninterna förfaranden, samarbeten och avtal ska inte anses som konkurrensbegränsande eftersom det inte finns någon konkurrens mellan bolag med nära anknytning.⁴⁷ Det är viktigt att påpeka att propositionen inte talar om verkningarna på varken

---

⁴⁴ Se MD 2001:30.

⁴⁵ Se C-516/15; C-597/13; C-90/09; C-50/12.

⁴⁶ Se prop. 1992/93:56 s. 72.

⁴⁷ Observera att i prop. 1992/93:56 s. 72 beskrivs ytterligare ett rekvisit för att det ska vara fråga om en ekonomisk enhet, det vill säga att åtgärderna bara rör fördelningen internt av uppgifter inom enheten. Det motsvarar EU-rättslig praxis vid den tidpunkten, men EU-domstolen har i ett senare mål C-73/95 bortsett från det rekvisit. Det utgör numera inte gällande rätt.

missbruk av dominerande ställning eller vem som kan åläggas konkurrensskadeavgift. I senare förarbete framgår dock att i enlighet med svensk och EU-domstolens rättstillämpning kan moderbolag bli ansvarigt för dotterbolags konkurrensbegränsande agerande.⁴⁸

I tidiga rättsfall från EU-domstolen syftade principen till att undanta avtal mellan närstående företag, då det inte finns någon konkurrens mellan företagen när bolagen inte har någon ekonomisk självständighet.⁴⁹ Principens tillämplighetsområde kom med tiden att utsträckas till att moderbolag ansvarar för sina dotterbolags överträdelser av konkurrensreglerna.⁵⁰ Vad som ledde till utvecklingen går inte att tydligt läsa ut från rättsfallen. På grund av att konkurrensrätten bygger på begreppet företag och EU-domstolen vid en tidigare tidpunkt hade kommit fram till att i koncerner utan ekonomisk självständighet skulle behandlas som ett företag krävdes troligtvis för områdets enhetlighet att begreppet tolkas likvärdigt.

3.2. Miljörätt och verksamhetsutövarbegreppet:

Miljörätten syftar till att förebygga skador på hälsa och miljö och att främja en hållbar utveckling. Skyddet består i förebyggande åtgärder och att ett ansvar döms ut för uppkomna skador.⁵¹ Kapitel 10 i Miljöbalken (1998:808), MB, reglerar det offentlighetsrättsliga ansvaret för efterbehandling av förorenade områden. Ansvaret i 10 kap MB bygger på avhjälpande åtgärder för uppkomna föroreningar.⁵² I 10 kap 2 § MB anges att den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som har bidragit till en föroreningsskada eller allvarlig miljöskada är ansvarig för det avhjälpande som skall ske enligt kapitlet. Den eller de personerna bedöms vara verksamhetsutövare. Utöver 10 kap 2 § MB finns ingen reglering av begreppet verksamhetsutövare.

---

⁴⁸ Se Prop. 2004/05:117, s. 55–56; SOU 2004:10 s. 144.

⁴⁹ Se C-22/71, p. 5–9; C-15/74 p. 41.

⁵⁰ Se C-49/92, p. 145; C-279/98 p. 78.

⁵¹ Se Michanek, Gabriel, & Zetterberg, Charlotta, s. 288–289.

⁵² Se Michanek & Zetterberg, s. 288–290.

EU-rättsligt har begreppet definierats i flera direktiv.⁵³ I miljöansvarsdirektivet art. 2.6. definieras verksamhetsutövare till den som driver eller kontrollerar en yrkesverksamhet, eller annars den som enligt nationell lagstiftning har avgörande ekonomiska befogenheter över verksamhetens tekniska funktion. Verksamhetsutövarbegreppet i miljöansvarsdirektivet bygger på principen om att förorenaren ska betala. Den som har orsakat en miljökada ska ansvara för skadan ekonomiskt. Ansvaret ska motivera verksamhetsutövare till att förebygga miljökador, då de själva kan minimera risken för ett ersättningsansvar.⁵⁴

Vid implementeringen av miljöansvarsdirektivets bestämmelser i svensk rätt diskuterades om en motsvarande definition som direktivets skulle införas i Miljöbalken. Lagstiftaren kom fram till att det inte var nödvändigt. I propositionen befarades att en definition av begreppet verksamhetsutövare kan leda till oönskade effekter på andra områden i miljöretten och leda till ett snävare tillämpningsområde än hur det utvecklats i svensk praxis.⁵⁵ Det diskuterades även om begreppet i då gällande rättsläge inkluderade kontrollansvaret som föreskrivs i miljöansvarsdirektivet. Det klargjordes att lagtexten inte hindrar en direktivskonform tolkning. Uppgiften att vidareutveckla begreppet överläts till rättstillämpningen.⁵⁶

Utgångspunkten för bedömningen av vem som är verksamhetsutövare är den fysiska eller juridiska person som faktiskt och rättsligt utövar eller har utövat en avgörande kontroll över verksamheten., enligt propositionen.⁵⁷ I koncernförhållanden uttalades i propositionen att ett ägarinflytande inte är tillräckligt för att utgöra en avgörande kontroll. Inflytandet ska inte endast vara över verksamhetsutövaren utan verksamheten i sig.⁵⁸

---

⁵³ Direktiv 2004/35/EG, även kallat Miljöansvarsdirektivet art. 2.6. Direktiv 2008/1/EG även kallat IPPC-direktivet art. 2.13. Observera att i IPPC-direktivets svenska version definieras verksamhetsutövare till den som driver eller innehar en yrkesverksamhet, men att i den engelska versionen definieras det till ”operates or controls”.

⁵⁴ Se p. 2 och 18 i ingressen till Direktiv 2004/35/EG Miljöansvarsdirektivet.

⁵⁵ Se Prop. 2006/07:95 s. 56–58

⁵⁶ Se Prop. 2006/07:95 s. 127.

⁵⁷ Se Prop. 2006/07:95 s. 58. Jfr MÖD 2005:64.

⁵⁸ Se Prop. 2006/07:95 s. 58.

I MÖD 2013:28 var den aktuella frågan vilket ansvar ett moderbolag har för sitt dotterbolag i förhållande till miljöskador och saneringsansvar.

Dotterbolaget hade försökt att driva en lönsam verksamhet under flera år. Moderbolaget stöttade dotterbolaget med koncernbidrag på 43 miljoner fördelat under 5 års tid. Dotterbolaget kunde inte komma undan den dåliga lönsamheten och beslutade till slut om frivillig likvidation. Det hade uppkommit vissa skador på miljön omkring verksamheten. Länsstyrelsen yrkade att moderbolaget skulle ansvara för saneringen för dotterbolagets räkning. Det var ostridigt att föroreningarna orsakats av verksamheten och att dotterbolaget var verksamhetsutövare. Den aktuella frågan var därmed under vilka omständigheter ett moderbolag kan anses ansvara för sitt dotterbolag.

Mark- och miljööverdomstolen fastställde att det inte finns en regel om ansvarsgenombrott inom miljöretten. Domstolen ansåg däremot att ett moderbolag kan ansvara för ett dotterbolags miljöskador genom en vid tolkning av verksamhetsutövarbegreppet. Moderbolag kan bli ansvariga om det har haft ett sådant inflytande på dotterbolaget som innebar att det kunde påverka hur verksamheten har bedrivits. Moderbolag ska även ha haft en rättslig och faktisk möjlighet att ingripa i verksamheten. MÖD upprepade uttalandet från förarbetena att ett ägarinflytande inte är tillräckligt för ansvar. I det aktuella fallet bedömde domstolen att moderbolaget genom koncernbidragen på 43 miljoner hade möjliggjort den fortsatta verksamheten och följaktligen föroreningarna. Moderbolaget bedömdes ha haft ett avgörande inflytande på verksamheten. Moderbolaget hade haft en rättslig och faktisk möjlighet att påverka verksamheten genom att vara ensam aktieägare och genom koncernbidragen. Därmed var moderbolaget verksamhetsutövare tillsammans med dotterbolaget.

Nerep m.fl., är av åsikten att tillämpningen av begreppet verksamhetsutövare i MÖD 2013:28 inte utgör en medansvarsregel. En medansvarsregel finns exempelvis i 25 kap 19 § ABL, och innebär att aktieägare blir solidariskt ansvariga med bolaget. I MÖD 2013:28 var det fråga om att Mark- och Miljööverdomstolen med en direkt tillämpning av

begreppet verksamhetsutövare förpliktigade moderbolaget. En sådan tillämpning av ett begrepp bedömer Nerep m.fl. har lite gemensamt med de enskilda fall som domstolar har dömt aktieägare för ansvarsgenombrott. Regelsystemen ska inte sammanblandas eller förväxlas.⁵⁹ Sandström anser att varje konstruktion som syftar till att väcka talan mot ägaren bakom ett företag är ett ansvarsgenombrott. Att då skilja mellan ansvarsgenombrott och tillämpningen av begreppet verksamhetsutövare, vilket Mark- och Miljööverdomstolen gör, är att välja en enkel väg. Domstolen behöver inte resonera om ansvarsgenombrott, men det innebär samtidigt att resonemanget blir bristfälligt och utelämnar svar på viktiga frågor, enligt Sandström. Sandström påpekar också att domen är tydligt offentlighetsrättsligt präglad.⁶⁰ Forsbacka m.fl. är oroliga över hur långt ansvaret kan sträcka sig då resonemanget av Mark- och Miljööverdomstolen öppnar för att finansiärer av företag kan omfattas av verksamhetsutövarbegreppet.⁶¹

Det har under en längre tid förts en diskussion inom svensk lagstiftning om det bör införas en ansvarsgenombrottsregel på miljörettens område. Frågan har återkommit i flera förarbeten utan att ha lett till lagstiftning.⁶² Syftet med en ansvarsgenombrottsregel på miljörettens område var att se till att fysiska eller juridiska personer som har stått eller står verksamhetsutövaren nära och som har påverkat dennes möjligheter att uppfylla saneringsuppgifterna inkluderas i begreppet verksamhetsutövare. Lagstiftaren ville reglera situationer när den "verkliga" verksamhetsutövaren saknat medel för att betala sina förpliktelser och en annan person har haft bestämmande inflytande över verksamhetsutövaren. Den bestämmande personen skulle även ha utnyttjat sin maktposition och medverkat till att verksamhetsutövaren inte uppfyllde sina förpliktelser.⁶³ Reglernas tillämpning exemplifierades genom en koncernsituation där ett helägt dotterbolag, som har bedrivit en miljöfarlig verksamhet likvideras och

---

⁵⁹ Se Nerep, Adestam och Samuelsson, Aktiebolagslag, kommentar till 1 kap. 3 §, under rubriken 3.1.3. Annan lagstiftning.

⁶⁰ Se Sandström, Torsten, *Analys: Ansvarsgenombrott mot ett aktiebolags ägare*, Infotorg, 2013, <https://www5-infotorg-se.ludwig.lub.lu.se/rb/premium/civilratt/miljoratt/article196158.ece>.

⁶¹ Se Forsbacka, Flening, Dunér & Larsson-Klevhill, s. 980–981.

⁶² Se Prop. 1997/98:45 Del 1, s. 359–360; SOU 2001:1 s. 289–292.

⁶³ Se SOU 2001:1 s. 289–292.

upphör med verksamheten. Vid en sådan situation var det skäligt att moderbolaget får ansvara för saneringsuppgifterna för dotterbolagets verksamhet.⁶⁴

Vid den senaste diskussionen i förarbeten bedömdes det inte finnas skäl för en ansvarsgenombrottsregel. Visserligen påtalade propositionen att det fanns situationer där personer försökt att undandra sig ett ansvar för miljöskulder genom bolagskonstruktioner. Risken för sådana situationer bedömdes inte vara av en sådan storlek att en regel om ansvarsgenombrott behövdes. De fall av ansvarsflykt som kunde konstateras genom en undersökning av länsstyrelser och kommuner troddes inte kunna avhjälpas med en regel om ansvarsgenombrott. Det påpekas också i propositionen att en möjlighet är att bakomliggande aktörer kan falla in under verksamhetsutövarbegreppet.⁶⁵

3.3. Arbetsrätt och begreppet kontrollerande företag:

Den kollektiva arbetsrätten syftar till att skapa en kommunikation mellan arbetsmarknadens parter. Därigenom får arbetstagarna en insyn i verksamheten och möjliggör för arbetstagare att ha ett inflytande på verksamheten.⁶⁶ Lag (1976:580) om medbestämmande i arbetslivet, MBL, 11 § föreskriver om en skyldighet för arbetsgivaren att på eget initiativ förhandla med arbetstagarorganisationen som den är bunden av kollektivavtal med innan dels beslut om viktigare förändringar av sin verksamhet, dels av förändringar i arbets- eller anställningsförhållanden. I MBL är som utgångspunkt arbetsgivaren den som utgör arbetstagarens motpart i ett anställningsförhållande.⁶⁷ Det finns ingen skyldighet för moderbolag att förhandla med dess dotterbolags arbetstagare, även om moderbolaget har fattat ett avgörande beslut för verksamheten i dotterbolaget.⁶⁸

---

⁶⁴ Se SOU 2001:1 s. 289–292.

⁶⁵ Se Prop. 2006/07:95, s. 99–101.

⁶⁶ Jfr Hästbacka, Rasmus, s. 27–31.

⁶⁷ Jfr AD 2003 nr 18.

⁶⁸ Källström, Kent, Malmberg, Jonas & Öman, Sören, s. 97–98.

Ansvarsfördelningen mellan moderbolag och dotterbolag kan illustreras genom C-44/08, även kallat Fujitsu Siemens-fallet. Målet rör tillämpningen av direktiv 98/59/EG om kollektiva uppsägningar. Fujitsu Siemens-fallet handlade om ett moderbolag med hemvist i Nederländerna och ett dotterbolag i Finland. Moderbolagets ledning beslutade att föreslå att fabriken i Finland skulle avvecklas. En tid senare beslutades att detta förslag skulle följas, dock utan att ta ett konkret beslut. Efter moderbolagets agerande föreslog dotterbolaget att överläggningar med arbetstagarorganisationen skulle genomföras. Överläggningarna skedde i ungefär en månad tills dess att dotterbolaget beslutade att lägga ner verksamheten. Enligt direktivet ska överläggningar ske innan det slutgiltiga beslutet tas. Överläggningar ska ske oavsett om arbetsgivaren eller företaget som kontrollerar arbetsgivaren har tagit beslutet.

Kritiken i detta fall från arbetstagarorganisationen var att beslutet redan tagits av moderbolaget innan överläggningar hade påbörjats i dotterbolaget. EU-domstolen klargjorde att det var arbetsgivaren, i det här fallet dotterbolaget, som hade ansvar för att överläggningarna börjar i rätt tid. Inget ansvar och därmed ingen skadeståndsskyldighet ålades moderbolaget, även om moderbolaget kunde kontrollera dotterbolaget och kunde fatta tvingande beslut för dotterbolaget. Det var dotterbolaget som fick ta konsekvenserna av att överläggningsskyldigheten inte hade iakttagits innan beslutet hade fattats av moderbolaget.⁶⁹

I Lag (2011:427) om europeiska företagsråd, LEF, finns undantag från huvudregeln om arbetsgivarens ansvar. I LEF regleras inrättandet av europeiska företagsråd (EWC) eller liknande förfarande för information till och samråd med arbetstagare i gränsöverskridande frågor. Lagen har sin grund i ett EU-direktiv.⁷⁰ Europeiska företagsråd är en form av delegation för arbetstagare inom en multinationell koncern som ska representera alla arbetstagare. Företagsrådet ska möjliggöra en rätt till information och

---

⁶⁹ Jfr förenade målen C-61/17, C-62/17 och C-72/17.

⁷⁰ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/38/EG av den 6 maj 2009 som är en omarbeting av rådets direktiv 94/95/EG av den 22 september 1994.

samråd med koncernledningen.⁷¹ Bestämmelserna är endast tillämpliga för företag eller företagsgrupper som har mer än 1000 anställda samt har minst 150 anställda i en EES-stat och minst 150 anställda i en annan EES-stat enligt 4 § LEF. Ett företag definieras som en ekonomisk verksamhet som bedrivs av en fysisk eller juridisk person i LEF 3 § 2p.

Skyldigheterna som följer av lagen läggs antingen på ett gemenskapsföretag, (ett företag som har anställda i minst 2 EES-stater) eller ett kontrollerande företag.

Ett kontrollerande företag är ett företag som utövar bestämmande inflytande över ett annat företag, se 3 §, 13–14 §§ LEF. I den engelska versionen av direktivet översätts bestämmande inflytande med ”dominant influence”. I lagens 13 § föreskrivs en presumptionsregel för när ett företag ska anses ha bestämmande inflytande över ett annat företag. Det anges att ett företag har bestämmande inflytande över ett annat företag om det antingen har rätt att utse fler än hälften av medlemmarna i det andra företags styrelse, eller kontrollerar mer än hälften av rösterna för aktierna eller andelarna i företaget, eller äger mer än hälften av aktierna eller andelarna i företaget. Regeln är en presumptionsregel och kan motbevisas. Uppfyller det kontrollerande företaget inte kraven på information eller inrättandet av företagsråd kan bolaget bli skadeståndsskyldigt enligt 59 § LEF.

Regleringen syftar till att möjliggöra för en dialog mellan arbetsmarknadens parter och för att information ska kunna ges till arbetstagande och att samråd kan ske. Betoningen på gränsöverskridande moment möjliggör för företag att vara verksamma i flera länder utan att förlora skyddet för arbetstagare. Regleringen ska säkerställa att arbetstagare i en koncern behandlas likvärdigt oavsett om de befinner sig i samma land där beslutet för företaget eller koncernen fattas eller inte.⁷² Det som regleringen avser att förbättra är dels faktumet att nationella regler om arbetstagarinflytande inte är anpassade till multinationella koncerner, dels att arbetsmarknadsparternas makt inte är jämnt fördelat. Genom en skyldighet att inrätta företagsråd eller

---

⁷¹ Se Hästbacka, s. 17.

⁷² Se Direktiv 2009/38/EG, ingress p. 8–12; Jfr. prop. 2010/11:60 s. 34–35

andra förfaranden blir ansvarsfrågan tydlig. Det möjliggör för arbetstagare att samråda med den centrala ledningen, därmed den beslutsfattande gruppen inom koncernen.⁷³

---

⁷³ Se Hästbacka, s. 116–117.

4. Analys:

Syftet med framställningen är att avgöra hur principen om aktieägares frihet från personligt ansvar förhåller sig till begreppen ekonomisk enhet, verksamhetsutövare och kontrollerande företag. Det besvaras genom att utreda om tillämpningen av begreppen är ett undantag från nyss nämnda princip, det vill säga ett ansvarsgenombrott. För att besvara frågeställningen krävs det även att man jämför likheter och skillnader mellan begreppen, och om skillnaderna innebär någon förändring i bedömningen av om det är fråga om ansvarsgenombrott. Huvudregeln föreskriver att aktieägare inte kan åläggas ansvar för bolagets förpliktelser. I koncerner innebär det att moderbolag inte ansvarar för sitt dotterbolags förpliktelser. Det blir aktuellt att utreda vem som förpliktigas i tillämpningen av de tre olika ansvarsbegreppen.

I de redogjorda rättsfallen MÖD 2013:28 och MD 2001:30 hade dotterbolaget agerat och moderbolaget ålades ansvar för dess agerande. Nerep m.fl. bedömer MÖD 2013:28 som att domstolen direkt förpliktigar moderbolaget som verksamhetsutövare. Det har i förarbete klargjorts att principen om aktieägares frihet från personligt ansvar inte reglerar vilka förpliktelser som kan riktas direkt mot aktieägaren. Sandström anser däremot att varje krav som riktas mot ägaren bakom ett bolag är ett ansvarsgenombrott. Det kan invändas mot Sandströms argument att man från lagstiftningshåll har valt att separera frågan om ansvarsgenombrott från definitionen av verksamhetsutövare på miljörettens område. Att det inte finns en regel om ansvarsgenombrott hindrar inte en tolkning av begreppet verksamhetsutövare som inkluderar bakomliggande ägare.

Ansvarsgenombrott har diskuterats på miljörettens område i både doktrin och förarbete. I MD 2001:30 uppkommer frågan om tillämpningen av begreppet ekonomisk enhet är ett ansvarsgenombrott hos den ena parten. Domstolen väljer dock att inte diskutera det. Resonemanget som förs av Nerep m.fl. kan även appliceras på konkurrensrättens område. Definitionen av företag innebär att den ekonomiska enheten tillsammans ansvarar för

konkurrensrättsliga överträdelse. Moderbolaget ansvarar inte solidariskt med dotterbolaget utan anses själv vara ansvarig. Vem som kravet riktas mot är således en annan fråga.⁷⁴

Det finns en stor skillnad i regleringen om europeiska företagsråd från de övriga områdena när det gäller den materiella tillämpningen, då det är moderbolaget som är skyldig att agera. Inom EWC-lagstiftningen är det tydligare vad som krävs av ett moderbolag och vem som ska anses vara ett kontrollerande företag. Det bör understrykas att lagen om företagsråd har ett snävt tillämpningsområde. Till skillnad från de mer generella begreppen ekonomisk enhet och verksamhetsutövare ansvarar moderbolaget endast för multinationella koncerner av en viss storlek. Inom arbetsrätten är det motsatta huvudregel, då dotterbolag som arbetsgivare ansvarar för moderbolags beslut angående dotterbolagens verksamhet och anställda.

Arbetsrätten och regleringen av europeiska företagsråd skiljer sig från de övriga genom definitionen av begreppet kontrollerande företag i lagtext. Definitionen liknar till viss del resonemanget bakom begreppet ekonomisk enhet, då lagstiftaren vill ålägga ett ansvar för den person som har ett bestämmande inflytande. Det kan påpekas att i konkurrensrätten åläggs ansvar på grund av avgörande inflytande, men det bör inte vara en stor skillnad mellan avgörande och bestämmande inflytande. Varför man har valt olika begrepp framstår som oklart. Ser man till de engelska versionerna av begreppen (decisive influence inom konkurrensrätt och dominant influence i direktivet om europeiska företagsråd) blir bilden inte klarare.

Paralleller kan dras till koncerndefinitionen i 1 kap 11 § ABL för begreppet ekonomisk enhet och kontrollerande företag, då 1 kap 11 § diskuterar bestämmande inflytande. På konkurrensrättens område utgår argumentationen från en helhetsbedömning utan tydliga rekvisit, förutom presumtionsregeln om helägda eller nästan helägda dotterbolag. I LEF är definitionen mer statisk genom rekvisiten i presumtionsregeln i 13 §. Det bör även här poängteras att det är en presumtionsregel.

---

⁷⁴ Jfr avsnitt 3.1. 2 st.

Begreppet ekonomisk enhet utgår från den ekonomiska situationen istället för indelningen i juridiska personer, och faktumet att det inte finns någon självständighet mellan moderbolaget och dotterbolaget. Det finns en tydlig koppling till enterprise-teorin. Det finns även en koppling till de diskussioner som finns angående koncerner om att de avvägningar som har gjorts i lagstiftningsarbetet inte stämmer överens med den verkliga situationen. Om ett bolag är osjälvständigt från dess moderbolag är det svårt att avgöra vem som kan anses ha begått en handling och vem som äger nytta av en konkurrensbegränsande handling.⁷⁵

Vid tillämpningen av verksamhetsutövare i MÖD 2013:28 förs till viss del ett liknande resonemang genom att Mark- och Miljööverdomstolen ålägger ansvar för att moderbolaget har ekonomiskt stöttat dotterbolaget. Samtidigt utgår diskussionen inte utifrån kontroll över bolaget utan verksamheten. Rekvisitet rättslig och faktisk möjlighet att ingripa i verksamheten utgår inte från ett koncernförhållande. Rekvisitet utesluter inte att kontroll kan ske på andra sätt än genom ägande. Uttalandena i förarbetena om att ett ägarinflytande inte är tillräckligt för att moderbolaget ska åläggas ansvar talar också för det. Diskussionen om en ansvarsgenombrottsregel på miljörettens område har en större koppling till koncerner och ägande. Det är dock osäkert vilken vikt som kan läggas vid diskussionen när man avgör verksamhetsutövarbegreppet. Ansvarsgenombrott i miljöretten och verksamhetsutövarbegreppet bör inte sammanblandas. Diskussionen om ansvarsgenombrott ledde aldrig till lagstiftning.⁷⁶

Vikten av ett begränsat ansvar i aktiebolag måste påpekas. Det begränsade ansvaret möjliggör ett fungerande affärsliv. Personer ska kunna investera i företag utan att ansvara för bolaget i dess helhet. På de här tre områdena; konkurrensrätt, miljörett och arbetsrätt, har lagstiftaren däremot sett en risk med ett begränsat ansvar. Risken ligger i att den som faktiskt kontrollerar verksamheten och har möjliggjort ett skadligt beteende undkommer ansvar.

---

⁷⁵ Jfr avsnitt 3.1. om MD 2001:30.

⁷⁶ Jfr avsnitt 3.2 7 st.

Det kan diskuteras om det begränsade ansvaret är lika betydelsefullt i koncerner, eller om exempelvis Tysklands koncernreglering är en bra lösning. En anledning till varför inskränkningen i det begränsade ansvaret anses godtagbar kan vara den samhällseliga vikten av att ansvar kan dömas ut till förmån för viktiga skyddsintressen. Syftet bakom respektive område är som tidigare nämnts att skydda konkurrensen, förhindrandet av miljöskador och möjliggöra ett arbetstagarinflytande. Det måste också påpekas att miljörätten och konkurrensrätten har en märkbar prägel av offentlig rätt. Arbetsrätten är mer civilrättslig men har en tydlig koppling till samhället. Fenomenet ansvarsgenombrott i praxis är civilrättsligt präglad.

Förutsatt att inskränkningen i det begränsade ansvaret godtas kan det ändå diskuteras var gränsen går för inskränkningarna. Det är viktigt att poängtera att utvidgningarna på miljörätten och konkurrensrättens område har skett genom praxis. Ännu mer utsträckta tolkningar kan komma att göras av domstolarna. Exempelvis kan Forsbackas m.fl. oro över att kreditgivare kan komma att inkluderas i verksamhetsutövarbegreppet poängteras. Utan en lagreglering av begreppen blir det svårt för företagare att förutspå vilket ansvar de kan åläggas. Det riskerar å sin tur att företagare inte vågar investera i verksamheter. Ska endast bolag kunna ansvara för andra bolag eller kan även fysiska personer komma att ansvara för deras bolag? I de rättsfall som har redogjorts för har det gällt bolags ansvar för ett annat bolag. Den ekonomiska enhetens princip inom konkurrensrätten, verksamhetsutövarbegreppet inom miljörätten och kontrollerande företag inom EWC-lagstiftningen gäller inte uteslutande för juridiska personer.⁷⁷ En fysisk person som är aktieägare som bedriver kommersiell verksamhet kan därmed komma att ansvara för dess bolags agerande.

Både konkurrensrätten, miljörätten och EWC-regleringen har koppling till EU-rätt. De tre områdena bortser från den juridiska indelningen för självständiga juridiska objekt och ser mer till ekonomiska kopplingar mellan bolag eller ett annat inflytande över bolag. Detta har ett samband med de teorier som finns om koncerner och faktumet att juridiken inte i alla

---

⁷⁷ Jfr 3.1. 1 st, 3.2. 1 st, 3.3. 4 st.

situationer överensstämmer med det verkliga förhållandet i koncerner. I EU-rätten har man försökt att genomföra förändringar i riktning mot den tyska synen på koncerner, det vill säga att se koncerner som en juridisk enhet. På bolagsrättens område har EU varit mindre framgångsrik med att genomföra förändringar.⁷⁸ Genom begreppsutvidgningen som skett i konkurrensrätt, miljö rätt och arbetsrätt har EU gjort små förändringar utan att behöva förändra bolagsrätten i grunden.

Sammanfattningsvis rör de områden som har diskuterats när den juridiska personen inte fungerar som det är tänkt. Det krävs att man bortser från den juridiska personen för att åstadkomma en rättvis bild. En juridisk person är en juridisk konstruktion, då det skapas en person som har rättigheter och skyldigheter, samtidigt som den ägs av någon. Ägaren kan antingen vara en annan juridisk person men i slutändan måste den juridiska personen/personerna ägas av en fysisk person. Den juridiska konstruktionen aktiebolag har visat sig vara ytterst viktig i samhällsekonomin för att främja investeringar genom det begränsade ansvaret för ägare. I lagstiftning och praxis har det insetts att på flera områden kan antingen aktiebolagsformen utnyttjas i illojala syften, eller överensstämmer indelningen av juridiska personer inte med den verkliga situationen. För att tillgodose ett välfungerande ansvarssystem måste ansvaret härledas bakåt till ägaren eller ägarna av den juridiska personen.

Genom den här beskrivningen av problemet visas en tydlig skillnad mellan ansvarsgenombrott i praxis och de områden som har diskuterats i framställningen, det vill säga genom att utvidga ansvaret till moderbolag på miljö rättens, konkurrensrättens och arbetsrättens område.

Ansvarsgenombrott har endast kort diskuterats i framställningen. Det kan påpekas att ansvarsgenombrott grundas på att aktiebolagsformen används på ett illojalt sätt och det med hänsyn till omständigheterna är inte mer än skäligt att ge den bakomliggande ägaren ansvar för de skador som den har orsakat. De diskussioner om en ansvarsgenombrottsregel på miljö rättens område anknyter även till detta synsätt, då argumenten för en sådan regel

---

⁷⁸ Jfr avsnitt 2, 7 st.

bygger på att en person ska ha utnyttjat sin maktposition och försökt att undandra sig ansvar.

I de rättsfall som har diskuterats och materialet i övrigt bygger ansvaret snarare på att den ansvarsfördelning som den juridiska personen bygger på aktiebolagsrättsligt inte stämmer överens med den aktuella situationen, på grund av ekonomiska och administrativa kopplingar mellan bolag. Genom kontroll eller inflytande ansvarar ett moderbolag för sitt dotterbolags agerande, skador eller anställda. Det kan dras paralleller till principalansvaret inom skadeståndsrätten, det vill säga det ansvar som föräldrar har för sina barn. Med detta perspektivet är det lättare att förstå varför det inte krävs att moderbolaget ska ha agerat eller på något sätt ligga bakom handlingarna.

Avslutningsvis är principen om aktieägares frihet från personligt ansvar inte undantagslös, men de fall som framställningen har diskuterat ska inte sammanblandas med begreppet ansvarsgenombrott. På grund av att reglerna har olika syften och försöker rätta till olika problem är det endast förvirrande att kalla tillämpningen av begreppen ett ansvarsgenombrott. Jag är av uppfattningen att ansvarsgenombrott är en undantagsregel till principen i 1 kap 3 § ABL. Visserligen kan begreppen jämföras med ansvarsgenombrott då det är ansvar för handlingar som normalt sätt ligger hos den agerande parten (dotterbolaget) men begreppen har utvidgats och ansvaret för handlingarna ges även till moderbolaget. Begreppen strider dock inte mot principen i 1 kap 3 § ABL. Aktieägares begränsade ansvar och bilden av aktiebolag som självständiga är tydligt rådande i svensk aktiebolagsrätt. Genom att utreda de här tre områdena har det visats att principen inte är så orubblig som den kan framstå. För koncerner är principen tydligt inskränkt på de aktuella områdena. Hur det begränsade ansvaret kommer att utvecklas i framtiden återstår att se.

Käll- och litteraturförteckning:

Tryckta källor:

Offentligt tryck:

Utredningsbetänkanden:

SOU 2001:1 Ny aktiebolagslag.

SOU 2004:10 Rätten till skadestånd enligt konkurrenslagen.

Propositioner och regeringsskrivelser

Prop. 1992/93:56 Ny konkurrenslagstiftning.

Prop. 1995/96:10 Årsredovisning- och koncernredovisning

Prop. 1997/98:45 Miljöbalk

Prop. 2004/05:85 Ny aktiebolagslag.

Prop. 2004/05:117 Skadestånd enligt konkurrenslagen m.m.

Prop. 2006/07:95 Ett utvidgat miljöansvar

Prop. 2010/11:60 Ny lag om europeiska företagsråd

Litteratur:

Bernitz, Ulf, *Svensk och europeisk marknadsrätt 1 – Konkurrensrätten och marknadsekonomin rättsliga grundvalar*, upplaga 4, Visby, 2015.

Dotevall, Rolf, *Aktiebolagsrätt – Fördjupning och komparativ belysning*, upplaga 1, Visby, 2015.

Hästbacka, Rasmus, *Europeiska företagsråd i svenska koncerner – En rättsvetenskaplig studie av EWC-regleringens betydelse för arbetstagarinflytande och styrning av multinationella koncerner*, Umeå, 2017.

Källström, Kent Malmberg, Jonas & Öman, Sören, *Den kollektiva arbetsrätten – En lärobok*, Uppsala, 2016.

Michanek, Gabriel och Zetterberg, Charlotta, *Den svenska miljöretten*, upplaga 4, Uppsala, 2017.

Moberg, Krister, *Moderbolags ansvar för dotterbolags skulder*, Stockholm, 1998.

Nääv, Maria & Zamboni, Mauro, *Juridisk metodlära*, upplaga 2:1, Lund, 2018.

Artiklar:

Adestam, Johan, *Ansvarsgenombrott och aktieägares personliga ansvarsfrihet – en analys mot bakgrund av NJA 2014 s. 877*, Ny juridik 2:15 s. 7.

Forsbacka, Flening, Dunér & Larsson-Klevhill, *Ny miljörisk för moderbolag. Finansiering av dotterbolag kan medföra direkt ansvar för miljöskuld*, Juridisk tidskrift, nr 4 2013/14, s. 980–981.

Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, 04-05/2005 artikel 7/14.

Svensson, Johan (nu Adestam), *Betalningsansvar vid drivande av rörelse – ansvarsgenombrott?*, Juridisk Publikation 2/10, s. 235–269.

Elektroniska källor:

Carlsson och Bergman, *Konkurrenslagen*, Version 2C (29 maj 2018, zeteo), kommentaren till 1 kap 5 §.

Nerep, Adestam och Samuelsson, *Aktiebolagslag (2005:551) 1 kap 3 §*, Lexino 2018-06-26.

Sandström, Torsten, *Analys: Ansvarsgenombrott mot ett aktiebolags ägare*, Infotorg, 2013, <[https://www5-infotorg-se.ludwig.lub.lu.se/rb/premium/civilratt/miljoratt/article196158.ece](https://www5-infotorg.se.ludwig.lub.lu.se/rb/premium/civilratt/miljoratt/article196158.ece)>

Rättsfallsförteckning:

Sverige

Högsta domstolen:

NJA 1947 s. 647

NJA 2014 s. 877

Övriga domstolar

AD 2003 nr 18

MD 2001:30

MÖD 2005:64

MÖD 2013:28

EU

EU-domstolen:

C-22/71 Béguelin Import Co. mot SA G.L. Import Export,
ECLI:EU:C:1971:113

C-15/74 Centrafarm BV et Adriaan de Peijper mot Sterling Drug Inc.,
ECLI:EU:C:1974:114

C-49/92, Kommissionen mot Anic Partecipazioni, ECLI:EU:C:1999:356

C-73/95 Viho Europe BV mot Europeiska kommissionen,
ECLI:EU:C:1996:405

C-279/98 Cascades mot kommissionen, ECLI:EU:C:2000:626

C-44/08 Akavan Erityisalujen Keskusliitto m.fl, ECLI:EU:C:2009:533.

C-97/08 Akzo Nobel m.fl. mot kommissionen ECLI:EU:C:2009:536

C-90/09 General Química m.fl mot kommissionen ECLI:EU:C:2011:21

C-508/11 Eni SpA mot Europeiska kommissionen, ECLI:EU:C:2013:289

C-50/12 Kendrion mot kommissionen, ECLI:EU:C:2013:771.

C-597/13 Total mot kommissionen, ECLI:EU:C:2015:613

C-227/14 – LG Display och LG Display Taiwan mot Europeiska
kommissionen, ECLI:EU:C:2015:258

C-351/15 Kommissionen mot Total och Elf Aquitaine, ECLI:EU:C:2017:27

C-516/15 Akzo Nobel NV m.fl. mot Europeiska kommissionen,
ECLI:EU:C:2017:314

C-623/15 Toshiba Corp. mot Europeiska kommissionen,
ECLI:EU:C:2017:21

Förenade målen C-61/17, C-62/17 och C-72/17 Miriam Bichat m.fl. mot
Aviation Passage Service Berlin GmbH & Co. KG, ECLI:EU:C:2018:653